

Acésta fóia ese
cate 3 cóle pe luna
si costa 2 fiorini v. a.
pentru membrii aso-
ciatiunei, éra pentru
nemembrii 3 fr.
Pentru strainatate
10 franci cu porto
postei.

TRANSILVANI'A.

Fóia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana
si cultur'a poporului romanu.

Abonamentul se
face numai pe cate
1 anu intregu.
Se abonéza la Comi-
tetulu asociatiunei in
Sibiú, séu prin posta
séu prin domniú co-
lectoru.

Nr. 8.

Brasiovu 15. Aprile 1871.

Anulu IV.

Sumariu. Momente d'in istori'a fanariotiloru. (Fine.) — Necrologu. — Colectiune de diplome istorice transilvane. (Continuare.)
— D'in pomelniculu martiriloru romani dela an. 184⁹/₉. (Continuare.) — Articul agronomicu. — Bibliografia.

Momente d'in istori'a fanariotiloru.

(Fine.)

In càtu pentru fanariotii moderni, de carii au avutu parte parentii nostrii si avemu noi insine pàna astadi, studinlu nostru asupra spiritului de care este condusa acésta classe de ómeni, trebue se fia sí mai approfondatu. Cine sunt si ce sunt fanariotii in hílele nóstre? Amu premisu indata la inceputulu acestei conversatiuni istorice, cà in appretiarea acestei classe de ómeni nu ne vomu provocá la marturi'a romaniloru, ci vomu presupune cà noi cá interesati suntemu incompetenti in acésta cauza. Acumu adaogemu, cà spre a ne informa dreptu si fàra partenire despre fanariotii moderni, vomu cere primele informatiuni dela poporulu grecescu, dela scriptorii sei moderni, dela filhellenii germani, franci s. a., sí nu mai dupa aceea vomu reveni la opiniunea nóstra culésa d'in esperientia.

Intre scriptorii greci moderni, Markos Zallony in cartea sa titulata: *Essai sur les Fanariotes* (Marseille 1824 et 1830) descrie pe fanarioti asiá precumu ii cunósce densulu, sí fàra a si inprumuta cunoscintiele sí opiniunile sale dela altii. D'intre straini ne-amu potea provoca in lini'a prima la tóte acelea persóne diplomatice de rangú sí mai inaltu, sí mai subordinatu, care cá de duoe sute de ani incóce petrecúndu in Constantinopole, au venitu in contactu de aprópe nu numai cu turcii, dara sí cu grecii d'in Fanaru, in càtu adeca multi d'in acestia se afla in functiuni publice turcesci, tocma sí in cele diplomatice. Cătiva diplomati de aceia au scrisu sí au publicatu memoriale si alte opuri despre lucrurile turcesci sí grecesci. Se mai potu cita sí alti europeni litterati, mai alesu istoriografi, carii au petrecutu inadinsu in tierile imperiului turcescu sí anume in capitala, unde au invetiatu limbele orientali sí pe cea grecésca, pentrucá asiá cu ajutoriulu acelora se si póta forma ei insii una opiniune individuale independente despre lucrurile orientali. Dela acei scriptori greci si straini, càti s'au ocupatu sí de fanarioti, noi aflamu mai pe scurtu acestea.

Nu se póte nega, cà unii fanarioti isi castigara mari merite pentru natiunea grecésca, atátu prin infientiare sí dotare de scóle sí alte institute nationali,

càtu sí prin impregiurarea, cà dupace mai multi fanarioti au apucatu a recastiga influentia sí inca uniori destulu de mare la Pórt'a ottomana, ei apoi folosinduse de positiunea lorú, au lucratu multu, pentrucá jugulu turcescu se se mai aline de asupra cerbiceii poporului grecescu. Caletoriile mai multoru fanarioti in tierile europene, éra mai alesu in Franci'a, de unde s'au reintorsu cu óresicare cunoscintie moderne, au adaosu multu la desteptarea greciloru d'in intunereculu in care'i aruncase tirani'a. Unulu inse d'in cele mai mari merite ale fanariotiloru pentru conationaliú lorú a fostu, cà puçinu dupa uciderea domnului Munteniei Constantinu Brancovanu si a filorú sei, si dupa esirea d'in Moldov'a a familiei Cantemiru in essiliu, aceiasi fanarioti au sciutu midioloc' la Pórt'a, pentrucá domni'a in tierile romanesci se ajunga pe manile lorú. A fostu lucru celu mai firescu, cà d'in acea óra poporulu grecescu d'in Turci'a se incépa a resufla mai usioru. Lasamu cà domniú greci aducea cu sine cete intregi de greci, pe cari'i punea in functiuni publice sí 'i casatoriá in tíera; lasamu cà monasteriele moldavo-romanesci se implura de greci, sí chiaru scaunele archiereesci in Moldavo-Romani'a in cepura a se ocupa de greci, dara apoi toti domniú fanarioti, càti scapá cu viétia, accumulau ayutii cu miliónele, ocupá mosii intense sí fórte fertili, ale carorú venituri pe familiile lorú le punea in stare de a se alatura langa familiile de principi sí magnati feudali d'in tierile europene. Se intielege usioru, cà d'in védi'a ce 'si castigá pe acésta cale familiile d'in Fanaru, un'a parte se reversá sí asupra natiunei grecesci. Cu alte cuvente, in acestu casu mai tóte relele càte facea fanariotii moldavo-romaniloru, se prefacea in bene pentru greci. Mai este inse sí unu altu bene considerabile, pe care'lu trasera grecii d'in impregiurarea, cà càteva familii de fanarioti castigara dela turci privilegiulu, in vigórea caruia ocupá tronurile romanesci. Domniúle tieriloru romanesci era considerate de greci cá una punte, preste care avea ei se tréca spre a restaura tronulu imperiului bisantinu crestinescu si a respinge pe turci pàna la Eufratu. Acea sperantia sí acea perspectiva nutrita sí sustienuta in poporulu grecescu mai multe diecimi de ani, nutriá totu-unadata increderea lui in viitoriu sí in poterile proprie. Éca deci sí adeverat'a cauza, pentru care

de ess. Alessandru Ipsilanti tratase asia de susu in diosu cu Tudoru Vladimirescu. Totu-deauna fanariotii au pastratu asupra tieriloru romanesci aceea ce se numesce intre legisti Jus virtuale, pe care lu pastrara si ungunii. Precumu adeca ungunii sustienu, ca tierile romanesci sunt provincii a le coronei ungueresci, intocma fanariotii le considera de provincii a le imperiului bisantin, castigate nu prin turci, ci cu cateva sute de ani mai inainte.

Ar crede cineva, ca poporul grecescu se va fi aratandu cãtra familiile d'in Fanaru in totu tempulu si la tote ocasiunile forte multiamitoriu pentru acestea bunuri si avantaje positive, d'in care participase elu in modurile aratate mai in susu. Nimicu mai puçinu decãtu acẽsta. D'in contra grecii tienu asia, ca de ess. rapacitatea primatiloru greci, adeca a prefectiloru de districte, nu si mai are parecãia sa neci la unu poporu crestinescu; de aceea ei le dıcu la acei Chodjabashı in bajocura „turci botezati.“ In cãtu pentru perfidi'a fanariotiloru, apoi acẽsta trece si la greci de proverbiale intru atãta, cãtu ei pe fanarioti ii tienu de mintiuosi nascuti si nu le dau neci unu crediementu. Intru asemenea este de scandalu ambitiunea si vanitatea loru, carei inpinge asia departe, ca caletorindu ei prin Europ'a se si dea la totu passulu titluri de principe, comite, marchionu si cãte alte secaturi, ceea ce vetama forte multu simtiulu democraticu alu greciloru. In fine grecii n'au uitatu, ca multi fanarioti s'au aratatu si au fostu mai mari tirani si decãtu pasii turcesci. Era in cãtu pentru castitatea matrimoniale, apoi in acestu punctu abia mai poti alege intre poligami'a turcesca si cea fanariotica. Despre clerulu inaltu d'in Fanaru nu voimu se atingemu nimicu mai multu, decãtu ca grecii d'in Greci'a libera abia apucara se scape de sub administratiunea lui, formandu'si acasa la ei in Athena sinodu independente de patriarchia, precumu e si in Rusi'a, pentruca se sece cu totulu cumplit'a simonia si rapacitate, care storcea meduv'a poporului si de altu-mentrea amaritu. Mai in scurtu, poporul grecescu tiene pe fanarioti in genere de un'a classe de omeni cu totulu degenerata, era anume patriotismulu loru ilu caracteriseza prin un'a satira titulata: „Anglulu, franculu si russulu.“ Acci trei caletori de trei nationalitati diverse venira la Greci'a, pentruca se cunoasca tier'a si pe locuitorii ei, despre carii audisera si citisera, ca suferea multe rele dela turci. Cumu ajunsera in tier'a, mai antaiu intempnara pe unu arhiepiscopu. Voindu ei a conversa cu acelu prelatu asupra miseriei poporului, preasanti'a sa in locu de ori-ce altu respunsu le dıse: *Kırs*, de candu portu eu acestu vestmentu, n'am observatu nimicu d'in tote relele acelea, pe care mi le insirati Dv.*) De altu-mentrea, deca Greci'a suferi, fara ca se se planga, apoi acẽsta nu este altu ceva, decãtu pedeps'a meritata pentru

pecatele sale. Eu inse sunt prea multiamitu, numai se mi intre diecimele regulatu, si nu mi pasa ca poporul a inceputu se vorbesca despre libertate.“ — Caletorii se departara uitanduse cu mirare unulu la altulu. De acilea ei mersera la unu asiã numitu „principe“ grecescu, dela care erasi voira se afle ceva despre starea poporului grecescu. Acelu „Marii'a sa“ inse le dede unu respunsu mai bruscu decãtu cumu fusese alu prea s. sale. „Principele“ adeca le dıse: „Ce voiti Dvõstra? Eu tiranescu si despoliu pe poporu, pentruca se placu divanului si se mi tienu capulu meu la locu.“ Dupa acestea se departa iute, dıcendu ca merge in harem, unde un'a d'in nevestele sale tocma acuma are se primisca darurile aduse de cãtra locuitorii provinciei administrate de elu.

Ecã, acẽsta este judecat'a poporului grecescu despre fanariotii d'in dılele nostre. Se vedemu acumu, ce opiniune au si europenii despre densii. Fanariotii in ochii europeniloru sunt reprezentantii unei caste de omeni, carii stau sub influenti'a Portei si sub domni'a moralei turcesci, omeni destepti dela natura, ajunsi si la unu gradu oresi-care alu culturei, lipsiti, inse de unu simtiementu patrioticu mai inaltu, d'in contra, plini de patim'a ambitiunei, egoismului, rapacitatei si a poftii de domnire inpreunata cu intrig'a.

Intr'aceea europenii de cãtiva ani incõce sunt de opiniune, ca fanariotii aru fi inceputu a perde multu d'in influenti'a loru de mai inainte. Noi nu suntemu de acẽsta parere, ca-ci de amu fi, de siguru ca nu eramu se ne ocupamu asiã multu de acẽsta classe de omeni. Acei omeni, carii n'au incetatu d'in activitatea loru prefacuta oresi-cumu in alta natura neci chiaru atunci, candu capetele loru cadea cu sutele, in tempulu nostru ei nu se voru gena mai multu de opiniunea publica, decãtu se geniza collegii loru d'in apusu, adeca iesuitii. Unii ca si altii sunt condusi de patim'a domniei absolute, deca s'ar potea preste omenimea intręga; unii ca si altii, nu alegu midiolõcele, numai scopulu se se ajunga, unii ca si altii lucra cu una perseverantia spaimantatõria, de regula la intunerecu, mai raru la vederea lumii. Scopulu ambeloru acestoru caste e: Restaurare de imperiu, unulu in resaritu, altulu in apusu. Intr'aceea dica ori-cine cãte va voi, dara asia precumu stau lucrurile in dılele nostre, pentru poporul daco-romanescu fanariotii totu mai sunt si remanu mai periculosi inca si decãtu iesuitii. Causele sunt invederate. Iesuitii abia potu veni in contactu cu daco-romanii ici colea prin cãte unu archieru, seu prin altu bisericanu pierdutu pentru natiune, era mai de parte densii nu potu face reu immediatu, pentruca le lipsese potestatea de arme, ca-ci astadi nu mai e neci anulu 1700, neci 1750—80. D'in contra fanariotii se mai afla pana in dio'a de astadi cu miile si cu diecile de mi in celu mai strinsu contactu cu cea mai mare parte a poporului romanescu, adeca in familii, in biserice, in administratiunea publica, in tribunale, in corpulu legislativu, la campu (arendasii

*) Adeca: Mie mi merge bine de minune, ce mi pasa mie de poporu.

greci), in cele mai de frunte piatie comerciale sî pàna la celu d'in urma orasielu, tocma si in armata; chiaru un'a parte a diaristiceii romanesci se afla in manile sî sub conducerea fanariotiloru. Reu, fôrte reu se insiela aceia carii credu, cã fanariotii nu mai domnescu in Moldov'a sî in Munteni'a. Spiritulu loru predomnesce preste totu, sî elu predomnesce in modulu celu mai nefastu pentru elementulu daco-romanescu, carui i se prepara unu finitu d'in cele mai tragice. Reulu adeca celu mai infricosiatu pe care'lu facu fanariotii daco-romaniloru este, cã precumu jidovii, intocma sî fanariotii submina preste totu moralitatea poporului, ilu despolia totu-un'adata de averile materiali. Supremulu reu inse remane surparea moralitatei, dupa care va urma de siguru perirea. Dupa acestu reu vene despretiuirea individualitatei daco-romanesci, in contra careia se propaga inadinsu unu cosmopolitismu, nu acelu rationatu sî evangelicu (iubesce pe de aprópele teu cá pre tine insuti), ci cu totulu altulu, destramatu sî destramatoriu, care s'ar potea numi cu dreptu multu mai mare communismu selbatecu.

Mintiun'a este elementulu de viétia alu fanariotului, éra omulu care'si tiene parol'a data, trece in ochii loru de unu „prostitu.“ Neci-una transactiune comerciale inchiata cu fanariotulu nu este sigura, fia aceea facuta prin graiu, in scrisu, fatia cu martori, séu tocma la tribunalu. De aceea sî comerciulu in Romani'a este fôrte nesiguru, mai nesiguru decãtu ori-unde airea in Europ'a, un'a adeverata parodia a comerciului solidu sî demnu de respectu, pentru cã creditulu carelé este sufletulu comerciului, degradatu sî ruinatu cu totulu prin mintiunile invetiade dela fanarioti, au ajunsu se fia numai imaginariu. Comerciantulu esitu d'in scól'a fanariotica are in pertinenti'a, nerusnarea, cá se se laude in gur'a mare cã te-a insielatu, cã ti-a datu moneta falsa, marfa stricata, inputita, cumpanita falsu s. c. l. Inca sî atunci candu nu te-a potutu insiela, dupace te-ai departatu dela elu, mente càtra vecinulu seu cã te-a pusu la mana, cã te-a pacalitu, cã ti-a facut'o etc. Neci-unu omu esitu d'in scól'a fanariota nu are de rusine neci de pecatu a lua bani inprumutu, de ess. dela veduv'a cea mai ticalósa, a nu'i platí neci-odata sî a o rapedit pe scara in diosu.

A corrumpe (mitul) sî a se lasa corrumpe, la fanarioti este lucru de tóte dílele, de care nu se geneza neci unulu d'in ei. In acestu respectu nerusnarea merge asia departe, in càtu fanariotalu ti-o spune verde in fatia: „Ce vrei domnule? Insași religiunea nóstra este pentru noi midiulocu de specula, cá se castigamu averi dela alte popóra, prin urmare sî dela voi?“

Raru fanariotu se va potea conteni cá se nu atace banii publice in momentul in care va potea pune man'a pe ei, apoi pune'i macaru furcile la usia. Se nu credeti inse, cã cei esiti d'in scól'a fanariota voru fi avendu vreunu respectu pentru banii bisericesci. Au nu vediurati, cã pàna in dílele lui Ales-

sandru Ioanu I. furara inca sî potirele sî discurile de metallu nobile sî le inpartira pe la consangeniiloru!

Dara óre in punctulu castitatei sunt mai buni fanariotii decãtu au fostu iesnitii? O, nu, cã-ci in acesta parte mare a fanariotiloru sunt de aceeași religiune cu turcii. Divortiulu la ei cá sî la turci, este unu lucru fôrte usitatu. Omulu d'in poporu la greci te injunghie, te tóca in capu, séu te inpusca, déca vei cuteza a te atenge de soci'a séu de fiic'a lui, fanariotulu nu face casu prea mare d'in asemenea lucruri; dara apoi inca mai domnesce sî doctrin'a, cã pecatulu commisu cu femeia de alta confessiune religiósa nu ar fi neci-unu pecatu. De aici vene, cã sî concubinatu este usitatu fàra picu de rusine. Ce e dreptu, cã in acestu punctu societatea mai fu gangrenata sî prin miserabil'a maimutire a vietiei parisiane; cu tóte acestea blastemat'a essistá de mai inainte, introdusa de fanarioti sî de calugarii loru spre a destrama sî ruina pe familiile romanesci, precumu in regiunile superiori au sî ruinatu pe multe, sî le-au adusu la sapa-dellemnu. Câteva esceptiuni prea onorabili confirma regu'a.

Contempuranii nostrii cei mai betrani isi aducu bene amente, ce era monasteriale grecesci pàna la secularizarea loru sub Alessandru Ioanu I. (Cusa). In dílele pre candu s'a decisu prefacerea in ruine a monast. s. Ioanu d'in capitala, de un'a parte a ei locuia calugarii greci, éra de alt'a mai multe fete publice. Cu ocașiunea essilarei calugariloru greci s'au aflatu càtiva egumeni cu neveste sî cu càte patru cinci copii.

Fia inse de ajunsu cu ticalosii de acestea, pentru cã déca amu sta se le insiramu numai càte se sciu d'in fòntani autentice, amu trebui se scriemu unu tomu intregu.

Cea mai grea crima d'in càte s'au inputatu iesutiloru, a fostu sicariatulu séu assassinatulu. Sunt óre fanariotii d'in acestu seculu alu nostru mai buni decetiu iesuitii? Neci vorba. Lasamu cã in resaritu sî sicariatulu este unu lucru de tóte dílele; lasamu cã insasi un'a parte a justitiei resaritene este in sinesi unu sicariatu, dara apoi se scie cã in Asi'a mica se prepara veninurile cele mai infricosiate. In a. 1829 vreo patru boieri fruntasi d'in Bucuresci morira cu totulu pe neasteptate. Ceilalti boieri pricepura indata ce póte fi la midiulocu, si asia dísera càtra mediculu grecu adusu de rusi inadinsu in tíera: Doftore, ne-ai omoritu patru de ai nostrii; ce se'ti platimu cá se ne curati sî pe unu muscalu. In Romani'a cá sî in Orientu multi ómeni mai inainte de acésta 'si facea fontanella la mana, pe care apoi o astupá cu càte un'a bóba de mazere. In asemenea casuri sicariulu nu avea decãtu se jóce in fontanell'a omului, càte un'a bóba inveninata, sî bietulu omu cu atàta era tramisu pe ceea lume. Assassinatulu comis in Bucuresci inainte cu patru ani de cutare popa asupra amantei sale, a fostu una adeverata fapta de fanariotu.*)

*) La acestea se se renumere sî fiorosulu attentatu commisu la Iasi in 7/19 Ian. 1871 asupra mitropolitului Callinicu de

Asia dara neci in acestu punctu fanariotii n'au voitu se remana mai pre diosu de iesuiti. Tóta diffe-renti'a între acestea duoe clase de ómeni a fostu, cà iesuitii au desvoltatu energia sí curagiu multu mai mare decátu fanariotii; d'in contra acestia de regula figurara cá poltroni fatia cu cei potenti ai pamentu-lui, inse cu atátu mai brutali sí mai tirani asupra poporului de care nu se temea. Pàna in dio'a de astadi fanariotulu la prim'a vedere se presenta daco-romanului cá domnu, cá poruncitoriu, trufasiu, bruscu, cá sí cumu tóte ale tale aru depende numai dela grati'a lui, sí numai dupa ce'i arati pumnulu, se re-trage sí se escusa dicèndu, cà era neintietegere la midiulocu, apoi isi cauta de drumu. Dara vai de capulu teu, déca elu va simti cà'ti este frica de den-sulu. Vedintati adeca, cumu cei esiti d'in scól'a fa-nariotiloru, indata ce ajungu la putere, afla placere satanica de a inpusca in poporu sí a implé prinsorile cu ómeni, fàra a cerceta dupa culp'a loru, éra pa-rentii loru càti domnisera in Romani'a pàna la an. 1821, inventasera totu feliulu de torture, scótere de ochi, taierea manei, afumarea cu balega uscata sí cu ardeiu, punerea de oua copte ferbinti subtiori, desbra-carea omului in pielea góla ver'a, ungerea corpului cu miere, pentrucá se viie preste elu musce, albine si vespi etc. etc.

Acestia sunt fanariotii.

Aceia fusesera iesuitii.

Sí acuma se se întrebe inteligenti'a daco-roma-nésca in cugetu curatu, déca ea nu are altu-ceva de lucru, decátu se totu mai innóte in nomolulu iesui-ticu sí fanarioticu, sí se se certe între sinési in favó-rea imperiului greco-rusescu, séu latino-nemtiescu, adeca precumu ilu voiseru iesuitii. Dupa noi, iesui-tismulu se póte asemena cu omulu brutale, care taia seu ciungaresce ramurile unui arbore mare sí ramu-ritu fórté frumosu, pàna candu remane numai trun-chiulu; éra fanariotismulu pune focu la tulpin'a ar-borelui grosu, pentrucá se sece cu totul.

Incape óre aici alegere? Se póte óre cá natiunea nóstra se se decida pentru unulu séu altulu d'in a-cestea duoe rele?

Veninu mercuriale, séu veninu de cucuta? Care d'in duoe se fia mai dulce?

Iesuitii d'in Germani'a sí Ungari'a despretiuescu adencu pe daco-romani sí'i bajocurescu de „schisma-tici.“ Fanariotii cei numerosi d'in Romani'a urescu d'in sufletu mai virtosu pe daco-romanii transilvani sí le striga in acelasi tempu „nemti iesuiti.“

Pentru ce óre acelea complimente? Caus'a este invederata. Iesuitii cá sí fanariotii simtu bene, cà in elementulu daco-romanescu inca totu mai este atàta

càtra spurcatulu archimandritu sí professoriu Climente Nicolau, carele trase patru focuri de revolveru, d'in care doue vulnerara pe mitropolitulu destulu de greu. Sí pentru ce acea crima cum-plita? Pentrucá se cerù de repetite-ori inventariulu monasteriei dela acelu fanariotu.

putere de viétia nationale, taría sufletésca, intregime de caracteru morale, in càtu se fia in stare de a se apara sí pe venitoriu de secure cá sí de focu, de veninu minerale cá sí de celu scosu d'in unele plante blastemate.

Nu ve pregetati rogu-ve, a supune la analise se-vera acea lupta interna a spiriteloru la daco-romani preste totu; observati acelea vèrcolituri, sbuciumaturi, acea neindestulare generale cu sinési; cautati sí ve-detí, cumu daco-romanulu se arunca in una sí alta parte, precumu se arunca unu omu torturatu de do-reri fisice. Cá ce se insemne óre acestea simptome? Acelea sunt simptomele portiuniloru de veninu, parte iesuiticu sí mai mare parte fanarioticu, care lucra in organismulu intreguluu corpu nationale, sí'lu facu cá se se incovoia de doreri furióse. Elu se incórda, cá se separe sí se arunce veninulu duplu d'in corpulu torturatu atátu de cumplitu.

Ii va succede óre a se curatí de veninu sí a se reinsanetosia? Bunu e Dumnedieu, noi asia credemu, sí credenti'a nóstra ne va salva.

Octobre 1871.

G. Baritiu.

NECROLOGU.

† Unu lucéferu alu nostru de prim'a marime a disparatu de pe orizontele nationale; o ànima romana, decátu carea mai buna si mai curata nu póte fi, unu spiritu sublimu, luminatu, activu, infocatu cá prea putiene in intrég'a natiunea romana, a disparatu d'in midiuloculu nostru; fratele, amiculu, sociulu nostru de munca si de lupta

Alecu cavaleriu de Hormuzachi,

senatore imperialu, deputatu la diet'a Bucovinei, mem-bru alu societatei rom. academice, in 20. Martiu a. c., dupa unu morbu indelungatu, in puterea etatei sale barbatesci a parásitu acésta viétia pamentésca.

Atàta scimu pàna in acestu minutu din repor-tulu presidiuluu senatuluu imperialu; atàta scimu si atàta ajunge, cá se ne sfasia ànim'a, se ne puna in cursu lacrimel. Imbraca-te in doliu natiune romana si plange, cà-ci ai perdutu unu fiu, carele te-a amatu cá pe D-dieulu seu, si dio'a-nóptea a lucratu pentru emanciparea, pentru fericirea ta!

Acestu necrologu ilu scoseramu dupa „Albin'a," intr'aceea alte diarie romanesci inca venira investite in doliu pentru perderea prea charului nostru con-frate si compatriotu. Alessandru Hormuzache era in etate de 48 de ani. Elu va fi asediatu langa frate-seu celu mai mare Constantinu, la mosii'a sororei sale domnei Elis'a ved. G. Sturza, unde i se trans-porta corpulu dela Neapole.

Colectiune de diplome

d'in diplomatiului comitelui Iosifu Kemény, care privescu mai alesu pe români (valachi).

(Continuare.)

1291. 11. Martii. Append. Dipl. Trans. T. I.

D'in acestu documentu de inportantia extraordinaria pentru istori'a noastră aflamu, că regele Andreiu conchiamase si tîenuse in lun'a Martiu an. 1291 un'a dieta (Congregatio, Comitua) la Alb'a-Iuli'a, compusa d'in „toti“ Nobilii, Sasi, Secuii si Romanii Transilvaniei, éra scopulu aceleia fusese reformarea statului loru. Cu acea ocaziune venindu inaintea regelui si a dietei magistrulu Ugrinu, reclamă in contra nedreptei instrainari a proprietatiloru sale, anume Fagarasiu si Sambat'a, asiediate aprópe de riulu Oltu, si producendu elu documentele si privilegiale sale de proprietate, pretense, că acelea proprietati se íse restituie si se fia reasiediatu in possessiunea loru. Atunci regele voindu a se convinge pe deplin de dreptatea pretensiuniloru lui Ugrinu, a provocatu pe acea universitate, adeca pe adunarea compusa d'in nobili, Sasi, Secuii si Romani, că se essamine acea causa cu de-ameruntulu. Toti cei adunati si fiacare d'entre ei marturisira in fati'a regelui, că nmitele duce proprietati au appartienutu dupa lege si dreptate magistrului Ugrinu si antecessoriloru (protoparentiloru) sei. Asia dara regele dá si restituie acelea proprietati lui Ugrinu si prin elu ereditoru si la successorii ereditoru sei cu tóte folósele si appartinentiele loru in modu irrevocabile, pentrucă se se le possedia, precumu le-au possiediutu si antecessorii sei.

Nos Andreas Dei gratia Rex Hungariae, memoriae commendantes significamus quibus expedit universis, quod cum nos Universis Nobilibus, Saxonibus, Siculis, et Olachis in partibus Transylvanis, apud Albam Juliae, pro reformatione status eorundem, congregationem¹⁾ cum iisdem fecissemus, de consilio omnium Praelatorum et Baronum Regni nostri, eo tempore nobis assistendo magister Ugrinus Dilectus et fidelis noster, quasdam possessiones suas Fogaras et Zumbathely vocatas juxta fluvium Olth, existentes, asserens a se indebite alienatas, surgendo in ipsa congregatione nostri, sibi per nos reddi, et restitui postulasset, et super hoc instrumenta, ac privilegia sua exhibuisset, tandem nos de facto dictarum possessionum magis clarificari volentes, utrum ipsius magistri Ugrini fuerint, nec ne? ab eisdem Nobilibus, Saxonibus, Siculis, et Olachis, diligenter inquiri fecimus, si dictae possessiones ad ipsum magistrum Ugrinum dinoscantur juste et legitime pertinere. Qui quidem universi et singuli praedictas possessiones Fogaras et Zumbathely vocatas ipsius magistri Ugrini, et suorum antecessorum esse, et fuisse retulerunt. Nos igitur, quia ipsas possessiones ad ipsum magistrum Ugrinum juste et legitime noverimus, et sciamus pertinere, cum omnibus utilitatibus earum et pertinentiis reddidimus ipsi magistro Ugrino, et per eum suis haeredibus haeredumque suorum successoribus jure perpetuo et irrevocabiliter possidendas eo modo, et ea plenitudine, quemadmodum per ipsius antecessores dictae possessiones habitae exstiterunt, et possessae. Datum apud Albam Juliae²⁾ in Domi-

¹⁾ i. e. Comitua.

²⁾ Ergo Andreas Rex 1291 fuit in Transylvania.

nica Invocavit anno Domini Millesimo Ducesimo nonagesimo primo.*)

Episcoporum Hungariae Diaetaliter congregatorum sententia Excommunicationis contra Saxones Ecclesiam Albensem comburentes.

1291. 25. Juny. Cod. Dipl. T. I. pag. 87—90.

Episcopi Ungariae adunati la dieta rapedu sententi'a excommunicationei (anathem'a cea mare) asupra sasiloru d'in „Ducatul Transilvaniei,“ carii rebellandu au mersu de au datu focu besericei S. Michailu dela Alb'a-Iuli'a si „rapiti de turbare diabolica“ au aruncatu in focu inpreuna cu altu poporu, pe protopopi, pe canonici si pe alti preoti, au mai arsu si alte beserice, omorindu pre nenumerati alti ómeni, ori pe unde'i aflá, apoi au rapitu si au dusu cu sinesi reliquii (móste), cruci, potire, vestmente preotiesci, si tóte ornamentele besericesci cu cartile (cu bibliotec'a) si cu alte obiecte sacre, cumu si thesaurulu besericei, intorcendu-le pe tóte in usulu loru.

. Archiepiscopus colocensis, et An
quinqueecclesien aulae Illustris . . . R. g . . .
Hungar Cancell Ph Vacien . . .
aulae Reginae Cancell Lodom Váradi . . .
Ty Zagrabien et Polyca Syrmien . . .
Ecclesiarum Episcopi, Praepositis, Abbatibus, Prioribus, Plebanis, et Parochialium Ecclesiarum Sacerdotibus Universis in Ducatu Transylvano Transylvanam, quad ad Scam nien¹⁾ Ecclesiam pertinentibus salutem in Domino sempiternam. Dispendia seu destructiones Regni et Venerabilium Ecclesiarum sensis in Generali congregatione omnium Praelatorum, et Baronum, nec non omnium Nobilium de singulis provinciis²⁾, et Cumanorum praesente

Originale sigillo Andreae Regis, ut vestigium solum perhibet, impressive communitum, patenterque in pergamento exaratum exstat in Archivo Capit. Alb. Trans. Cista 2. Comit. Albae f. 5 Nr. 48.

Anno 1768. Capitulum Albense ad requisitionem possessionis Braller sedis Nagy-Sink has litteras anni 1291. in transumpto expediri fecit pro eadem possessione.

Copia hujus transumpti habetur in Bibliotheca C. Samuelis Kemény inter Ms. sub titulo: „Cartophilaceum Transylvanicum Tomo XIX. p. 21.

Harum litterarum anni 1291 meminit Eder in Notis ad Felmer p. 53. ● ●

Easdem has litteras edidit Fejér C. D. T. VI. vol. I. p. 118 ex analectis Dipl. Ms. Ederiani, Fasc. I. p. 107.

*) Not'a Red. Dupa noi, este aprópe minune, că unu documentu de coprinsulu si de valórea acestuia scapá de perire pãna in dílele noastre, d'in unu seculu, in care abia sciá serie archiereii si una parte a clerului, apoi acelasi documentu s'a pastratu in decursulu altoru seculi, in care archivele tierci au devenitu de nenumerate ori preda focului, si intru care tocmá se nu fia peritu inca si alte documente, perea inse necurmatu acelea, in care era se fia pastrate si faptele, si drepturile familiiloru romanesci si preste totu ale poporului romanescu in acésta tíera.

Asia dara regele Ungariae in an. 1291 a fostu in Transilvani'a, unde a tîenutu dieta. Asia dara Transilvani'a inca si inainte cu 580 de ani isi avea corpulu seu legislativu, diet'a sa, autonomi'a sa. Asia dara natiunea romanésca pe atunci inca facea parte constitutiva d'in statulu Transilvaniei si d'in sistem'a sa politica.

¹⁾ i. e. ad Sacram Transylvaniensem.

²⁾ Ergo etiam Transylvani intererant his Comitibus.

Regia tu titit pro bono et utilitate com-
muni, et juramento firmatum, ut Regalia et Eccle-
siarum jura, ac Nobilitatem nullus audeat occupare . . .
se favere invicem auxilio, et consilio teneantur, nos-
que auctoritate Dei omnipotentis, de voluntate Regia
et Baronum, ac omnium Nobilium, et etiam Cuma . . .
eadem ator maxime Hungarorum, vel qui Regalia,
seu Ecclesiarum jura de certo praesumerit occupare,
vel de pacis et damnis datis, seu injuriis irro-
gatis satisfactione debita non duxerint occurren . . . um
ex comita excommunication oia ur duxi-
mus et emendam, seu condignam satisfactio-
nem studeant exhibere. Hoc etiam Dominus Rex no-
ster in ipsa congregatione publice suo to fir-
mavi excommunicatos faciat ab omnibus
evitari, quod si malorum, et Rebellium perversitas
statum talis e vans inventum increbuer . . . t
ut lem excommunicationis sententiam . . .
ad convincendam malitiam Rebellium perversorum, et
malignorum, Dominus Rex noster arc
es caeterique Nobiles, ac de Regno con-
tra flagitiosos hujusmodi pestilentes Regni unanimiter
insurgere tenebuntur, sicut juris radi religione
. . . . hos firmiter sunt adstricti, Totum Re-
gnum aplica super hoc recepta et nostr subjicien:
Ecclesiastico interdicto severitate debita malefacto . . .
coherendo donec tisfaction seu emenda . .
ad reconciliandam gratiam revertantur. Cum itaque
Gaan fil lardi¹⁾, et sui sequaces maliciae ac ini-
quitate Complices Saxones partium Transylvanarum
Ecclesiam B. Michaelis Cathedralis rabie diabolica
inducti, et repleti enormiter combussissent, Archidiaconos,
Canonicos, Sacerdotes cos, et ma-
gnam multitudinem Christianorum in eadem et aliis
Ecclesiis concremassent, aliosque innumerabiles ubi-
cumque locorum deprehensos interfecerunt, Reliquias,
Cruces, Calices, indumenta Sacerdotalia, et omnia
ornamenta Ecclesiarum, cum Libris²⁾, ac aliis rebus
Sacris, nec non Thesauro Ecclesiae memoratae rap-
uerint, in ususque suos immundissimos usurpaverint,
et ideo Sententiam Excommunicationis dint ipso
facto. Devotion: Universitatis Vestrae tenore prae-
sentium monemus in Domino et ortamur, quatenus
dictum Gaan et suos socios maleficiorum par-

¹⁾ Gyan filius Alardi circa 1284 bellum excitaverat in Transylvania. Vide Literas anni 1284 apud Fejér C. D. T. V. vol. III. p. 259. Bellum hoc fuit excitatum 1277. Vide „Adversaria Historica“ C. Jos. Kemény.

In literis anni 1112 (apud Fejér C. D. T. V. vol. I. p. 313) memoratur Villa Gan.

Et in literis a. 1275 (apud Fejér C. D. T. V. vol. II. p. 272) memoratur Comes Gaan filius Comitis Widonis de Wegla. Villa Gan in literis a. 1138 apud Fejér C. D. T. II. p. 97.

²⁾ Bibliotheca.

Originale in Pergameno expeditum exstat in Arch. Capit. Alb. Tran. Transumptum habetur in Arch. Fisci R. Tran. f. 20. Lib. II. Fund. Reg. Lit. J. Literas has edidit Jos. C. Kemény n „Notit Arch. Alb.“ T. I. p. 97—99.

Fejér C. D. T. VII. vol. IV. p. 219.

ticipes praescriptor: tamquam excommunicatos evitare debeat, facientes etiam eos ab omnibus arctius evitari. Nos enim eos auctoritate omnipotentis Dei denunciamus excommunicatos, donec de ipsa enormi combustione ecclesiarum, de damnis et injuriis illatis satisfactionem impendant omnimodam, et absolutionis adipisci gratiam mereantur. — Datum Budae in quindenis Pentecostes, in Convocatione Domini Regis Hungariae gen bus 1291.

1301. Append. Dipl. Trans. T. I.

Regele Ladislau arata, că Ursu Cnézulu (primariulu) si Dominicu magistru alu portariloru au venitu la elu că reprezentanti ai toturoru locuitoriloru d'in comun'a romanéscă asiediata in miuloculu secuiloru d'in scaunulu numitu Udvardhel si s'au plansu cu amaru pentru neincetatele invasiuni si predatiuni a le secuiloru, dela carii suferu atātu de greu, in cătu ei, romanii, nu mai sunt in stare de a subministra la castellanulu (comandantele) fortaretiei Udvard neci macaru lemnele si bârnele necesarie la conservarea aceleia; deci se rōga că se fia aparati si scutiti pe pamentulu in carele au fostu lasati si cu carele au fostu donati de ceilalti regi predecessori ai lui Ladislau. Asia regele ascultandu rugamtea loru, luă pe acea comuna romanéscă sub protectiunea sa, o apară in libertatile ei in contra secuiloru, pentrucă se fia in stare de a subministra fortaretiei lemne si bârne si a face servitiulu pedestru la acea cetate, apoi demandă că pe romani se'i judece numai castellanulu dela Udvard, éra secuii căti voru fi locuindu in acea comuna romanéscă, inca se fia scutiti de sub jurisdictiunea primariulu romanescu in tempu de essercitiu militariu, ci ei că si secuii cei liberi se stea sub comand'a comitiloru secuiesci, sub conditiune inse, că si secuii se duca in fiacare anu grindile necesarie la Udvard, ori-candu li s'aru cere, pentrucă se nu fia asupriti numai romanii. Preste acésta regele voiesce si demandă, că locuitorii acelei comune romanesci se fia scutiti de ori-ce diecima, ci se dea numai capetiile usitate la biseric'a d'in Udvard; de asia numit'a dicatiune (taxa) inca se fia scutiti, se dea inse cnezului loru cele cuvenite. Se fia aparati si de asia numit'a semnatura a boiloru (unu feliu de diecima d'in boi, usitata numai la secuii).

Nos Ladislaus D. G. Rex Hungariae etc. Universis et singulis, ad quos praesentes devenerint, notum volumus esse, quod Ursus Knezius, et Dominicus magister Janitorum nomine et in personis Universorum incolarum et inhabitatorum Villae nostrae Olachalis*) in medio siculorum nostrorum de Udvardhel commorantium gravi cum querela in nostri accedentes praesentiam exposuerunt, et exponendo significarunt, quod dicti incolae, ob continuas siculorum partium illarum invasiones, et territoriorum dictae villae nostrae occupationes ad tantam redacti sunt inhabitatorum et mansionum paucitatem, ut ligna et tigna ad Castrum nostrum Udvard, pro ejus conservatione, et munitione necessaria vix jam subministrare possint, et tamen per Castellanos dicti Castri nostri eatenus adurgeantur quotidie, et cogantur, ipsi tamen

*) Edidit: Schuller in „Archiv“ I. Urkundenbuch p. 2.

Fragmentum in „Nemzeti Társalkodó“ 1838 I. p. 32.

Hujus Diplomatis fide dignitas impugnatur in „Nemzeti Társalkodó“ 1838 II. p. 57, 58 e. c. t.

Fragmentum editum habetur etiam in opusculo, cui 'Titulus „Visgálodás az Erdélyi Kenézsegekről 1846“ p. 31, 32.

memores fidelitatis et obsequiorum, servitiorum, sub quibus a praedecessoribus nostris Hungariae Regibus terra relicti et donati fuere, cuperent porro quoque huic Regno nostro pacifice, et quiete inservire, hinc ne inhabitatores dictae villae nostrae secus et ab exordio ad Castrum nostrum praefatum Udvord servientes, et lignis, et timentis, pedestribusque servitiis castrensare soliti, cum manifesto nostro et ipsorum damno, penitus libertate sua excidere contingat, harum serie firmiter mandamus, ut nemo ipsos universos, praeter Castellanos nostros a de dicta Udvord iudicare, et ad servitia qualiacunque cogere praesumat, exceptis tamen Siculis in dicta villa mansiones tenentibus, et emtione, aut alio juris titulo subsistibili acquirentibus, quos a jurisdictione Knezii eximentes, tempore exercitationis, more aliorum liberorum siculorum sub vexillo comitum ipsorum connumerari, et exercituari volumus, hoc tamen per expressum reservato, ut iidem Siculi quotannis requisitas trabes ad Udvord, si quando necessitas magnopere urserit, praestare teneantur, sintque adstricti, ne secus reliqui inhabitatores dictae villae praeter justitiam aggraventur, servitiisque opprimantur. Volumus insuper, ex concessu Praelatorum et Baronum, hic nobiscum praesentium, ut dicti inhabitatores Villae nostrae Olachalis nulli omnino Decimas praeter solitas capecias Ecclesiae ad Udvord praestare teneantur, sintque ab omni Dicatione more siculorum inter quos vivunt in perpetuum exempti, praestent tamen Knezio ipsorum praestanda. Non omissa et eo, quod a signatura boum exempti sint. Datum Budae in Domo Domini Regis praesentibus Venerabili Patre Nicolao Episcopo Bosnensi, Dominico Magistro Janitorum, Magistro Demetrio nostris fidelibus, et aliis quam pluribus fide dignis, quorum consilio hanc fecimus chartam et donationem. anno Domini 1301. Septimo Calendas Octobris. In cujus rei testimonium, et perpetuam firmitatem praesentes fecimus sigilli nostri munimine roborari, secretum annulum nostrum eisdem apprimentes, per manus praefati Episcopi Bosnensis Regni nostri Hungariae anno primo.*)

*) Not'a Red. Autenticitatea acestui documentu e combatuta de secui mai virtosu d'in caus'a anului, in care se arata ca ar fi emanatu. Regele Ladislau IV. domnise dela an. 1272 pana la 1290, in care anu fu omoritu. Acilea se tienemu bene mente, ca emigratiunea cea mare a romaniloru mai alesu d'in pamentulu Fagarasiului s'a intemplatu tocma in acelea tempuri, pre candu disordinea, brutalitate, barbariile in Transilvania si in Ungaria ajunsesera la culme si locuitorii se injuga ei pe sinesi la telegile loru. Inainte de Ladislau, adeca sub Bela IV., romanii mai fusesera persecutati inca si pentru ritulu loru celu grecescu. Eca deci, causele emigratiunei. Cei remasi in tiara inca totu mai era persecutati si inpilati. Atunci regii ori catu au fostu ei de miserabili, vediendu ca le remane tier'a desiarta de locuitori, au inceputu ici colea se mai menageze si pe romani. Asia numitele cneziare seu primarii, prefecture si comande romanesci d'in Transilvania inca totu se mai pastraseru sub numirea data loru despre tempulu imperiului bulgaru-romanescu in limb'a slava, adoptata pe atunci atatu in administratiune catu si in biserica, in loculu celei grecesci si alu celei latinesci.

1311. Append. Dipl. Trans. T. I.

Acesta este unu testamentu compusu de fratele (calugaru) Stefanu, procuratoriulu seu economulu monasteriei calugaritieloru d'in insul'a fetiorei Mariei. Prin acestu testamentu comitele Blasiu, fiu alu lui Olcy d'in tienutulu secuiescu Kézdy jacundu de morbu greu in comun'a numita Olcha, face pentru sufletulu seu cateva legate, era anume calugaritieloru d'in insula le da unu calu, unu pacharu de argentu si una cingatoria de argentu. Bisericei calugariloru dela s. Clara, carii se numescu minoriti, ii da unu calu; era la sierbii si sierbitoriele sale le da libertatea vechia, adeca'i manumitte d'in sclavia, ca se fia cu totulu liberi (frui perpetua libertate ratione pristinae conditionis). In fine, possessiunea sa de pamentu numitu Valea-seca o da la patru nepoti ai sei nascuti d'in comitele Ioanu, care a fostu fiu alu lui Opor (Apor), care era frate alu seu, adeca alu testatoriului.

Nos Frater Stephanus Procurator Religiosarum Dominarum in insula B. V. Mariae Deo famulantium, memorie commendantes significamus Universis quibus expedit praesentium per tenorem, quod cum Comes Blasius filius Olcy de Kezdy in territorio Domini Regis constitutus, gravi fuisset infirmitate detentus, decumbens in Villa Olcha vocata, praesentibus nobis, et aliis viris idoneis, per ipsum illic vocatis, sentiens se de hac valle miseriae decessurum, tale condidit Testamentum, quod corpus suum in coemeterio praedictae ecclesiae B. V. Mariae de Insula commisit sepeliri, item dictae Ecclesiae commisit pro remedio animae suae, unum equum, unum sciphum argenteum, et unum cingulum argenteum. Item Ecclesiae B. Clarae in qua fratres minores Deo famulantes, legavit unum equum, item servos et ancillas suas, videlicet Annam cartaneam cum filio suo, item parvum Johannem, item Urchek Chyhurkam similiter cum filio suo. Item Costa et Mathe cum pueris suis legavit ob salutem suam frui perpetua libertate ratione pristinae conditionis, tam per proprios suos, quam per alios numquam ab hodie, et deinceps mollestantos. Item terram suam Zaratpatak vocatam legavit Stephano, Nicolao, Demetrio, et Petro filiis Comitis Johannis filii Opor fratris sui perennaliter possidendam, complanando circa praemissa omnem materiam questionis ulterius procedendi. In cujus rei memoriam, et soliditatis Testimonium praesentes literas sigillo nostro

Dara anulu ce porta acestu documentu adeca 1301, este celu d'in urma alu domniei regelui Andreiu III., carele a moritu pe la inceputulu acelu anu, si inca precumu presupunu istoricii Ungariei, a moritu inveniatu prin magnatii tieriei. Apoi acestu documentu porta data d'in Octobru 1301. Noi credemu ca acesta contradicere va disparea, indata ce vomu reflecta, ca in Sept. 1301, candu archiepiscopulu Ioanu incoronase in Alb'a regale pe copilandrulu Venceslau fiu alu regelui Venceslau d'in Boemia, ungurii pretensera ca se si schimbe numele in Ladislau. Asia acelu reguletiu domni sub nume de Ladislau pana in a. 1305, candu tata-seu urinduse de anarchia, ca si de amesteculu papei, duse pe fiu-seu cu corona cu totu la Boemia.

Asia dara privilegiulu esitu in favorea comunei romanesci, care de si acumu cu totulu magiarisata, pana astadi se numesce Olahfalu, adeca Satu-romanescu, este autenticu, pentrucu celealte criteria inca nu'i lipsescu de locu.

fecimus roborari. Datum in vigilia B. Jacobi apostoli a. D. 1311.*)

NB: Consignatio notarum deest. M. S.

Litterae hae in transumpto Capit. Alb. de anno 1320. exstant in Archivo Capit. Alb. Transylvaniae.
(Va urma.)

D'in pomelnicul martiriloru romani dela 1848—49.

(Urmare.)

III. Districtulu Clusiuului.

Alsó-Jára (roman. Iar'a in comit. Turdei), 1849 24 barbati, 6 femei si 3 prunci ucisi prin insurgenti. Apahida (in comit. Clusiuului), 5. Febr. 1849 11 barbati deto.

Aranyos Lon'a (Lun'a in comit. Turdei), Dec. 1848 1 barbatu deto.

Badocu (comit. Dobàcei), Febr. 1849 3 barbati deto.

Bánfi-Hunyad adeca Huiedinu, 7. Noembre 1848 Ioane Blagosi, Ionu Cogorsianu, Onutiu Hansa, Nutiu Shuee, 4 barbati, fura ucisi la mandatulu conductorului de insurgenti, anume Alecsandru Gyarmati.

Farca Ionu, Onutiu Stenna, Georgie Borzosiu, Mihaila Colojanu, Mitru Nejergu, Todoru Bentia, Luca Craciunu, Ioane Hanea, Luca Onutiu, Todoru Lucaciu, Iosifu Boca, Ilie Farcanea, Eremie Negrulu, Nicolae Hanea, Filimonu Farca, 14 barb. si 1 fem. totu asemenea omoriti.

Bareiu (comit. Clusiu), 1849 3 barbati ucisi de rebelli.

Baneabicu, 1848 1 barbatu totu asiá.

Bedelev, 1849 10 barbati totu asiá.

Berindu, Noembre 1848 d'in H. Almás 1 barb. totu asiá.

Bicalatu, Iuniu 1849 9 barbati si 4 femei totu asiá.

Bogdanháza (rom. Ctirciu com. Crasna) Noembre 1848 5 barbati si 1 femeia totu asiá.

Bursu (in comit. Solnocu int.), 1849 1 barbatu totu asiá.

Borsova (Borzu, in comit. Dob.), Dec. 1848 1 femeia si 5 prunci deto.

*) Not'a Red. Nu potemu gaci scopurile pe care le avuse comit. Jos. Kemény, candu a decopiatu acestu testamentu dupa transumtulu ce se afla in Alb'a-Jul'i'a, pentrucá precumu observá si dn. Stefanu Moldovanu mai susu in NB. alu seu, Kemény nu apucá a scrie notele pe care si propusese a le face si la acestu documentu. Noi d'in parte-ne invetiamu d'in acestu documentu atáta, cá iobagi'a, adeca sclavi'a, domnea tocma si in ánim'a secuimeii, in asia numitele Trei-scaune (Kézdi Orbai Sepsi) inainte de acésta cu 560 de ani, cá si mai tardiu, adeca pána la 1848; cá-ci éca si acestu documentu secuiescu vorbesce cá si altele mai tardie, despre sierbitute si de manumissiunea sclaviloru cá de ori-ce lucru de tóte dílele. Cu tóte acestea unii publicisti secu si încérca pána in dío'a de astadi a inbeta lumea cu apa rece, strigandu mereu, cá secuii au fostu totu-deauna poporu liberu, natiune libera. Fost'a un'a parte d'in ea libera pána la desfreu, ceealalta parte inse a fostu vai de ea, cá si vai de romani.

Ciglau (in comit. Solnocu med.), 16. Noembre 1848 4 barbati deto.

* Ciuril'a 1849 (d'in M. Silvasiu) Mirce Ioanu, Trifu Gligoru, Mirce Gligoru, Trifu Simionu, Popa Ionu, Maut (?) Ilie, 7 barbati fura ucisi la mandatulu conductorului de insurgenti Bón Pista.

Csegez (rom. Ceagzu in scaun. Ariesiuului) 1849 1 barbatu trucidatu de insurgenti.

Desiu, 9. Noembre 1848 (d'in Cusdriór'a) 1 barbatu deto.

24. Noembre 1848 24*) barbati dupa actele comisiunei incuisitorie.

1849 (d'in Girolt) Romanu Gligorie, Romanu Vasilica, Farca Gligorasiu, 3 barbati, fura spendiurati prin tribunalulu revolutionariu d'in Desiu.

1849 Filipu Mitru, Chilianu Ilie, Manu Ilie, Romanu Anica, 3 barbati si 1 femeia; barbati fura spendiurati totu prin acelu tribunalu, éra muierii i-au taiatu capulu.

1849 Muresianu Gligoru (d'in Seplaca), 1 barb. ucisu prin tribunalulu incuisitoriu.

1849 Galea Ilie (d'in Satan?), 1 barbatu deto.

1849 Grosanu Gligoru, 1 barbatu, ucisu prin streangu (funie).

1848 Tom'a Teodoru, 1 barbatu, deto.

Octobre 1848 1 barbatu trucidatu prin gardistii nationali d'in Aiudu.

Desiu-Ocna, 1849 2 barbati deto.

Dengelégú (in comit. Solnocu int.), Sept. 1848 1 barbatu inpuscatu prin una escorta.

Desmiru (in comit. Clusiuului), 20. Martiu 1849 Bumbu Ionu, Callianu Mihaila, 2 barbati, spendiurati la mandat. lui Gyuri Pál.

Septembre 1848 (d'in Leginu) 1 barbatu ucisu de insurgenti.

Feiurdu (comit. Clusiuulu), 1849 2 barbati deto.

Felső-Gyékénes (com. Solnocu int.) 2 barb. deto.

Felső-Suk (Iuculu de susu), 19. Ian. 1849 Vas. Pecurariu, Nicolae Radu, Florea Pecurariu, 3 barbati, esecutati prin sententi'a tribun. revolutionariu alu comitatului Dobàcei.

Totu in 1849 inca 8 barbati ucisi prin insurg.

Felvincz (Vintiulu de susu), 15. Martiu 1849 Socolu Craciunu, 1 barbatu, fu aruncatu in temnit'i'a d'in Vintiu, unde morí.

Gálgo**), Apr. 1849 Székely Ioanu, Guciu Ioanu, Bentie Ioanu, toti d'in Kőtelesmező rom. Trestia, districtulu Cet. de pétra, 3 barbati, fura ucisi fara sententia, la arbitriulu judelui de cercu Ketzeli Károly si alu israelitului Aronu.

1849 Szibenski Simeonu, Druhera Onisie, 2 barbati, ucisi, celu dintaiu prin israil. Aronu.

*) La acesti 24 nu e nici numele, nici locul unde fura omoriti; functionariulu insarcinatu cu cercetarea nu le sciú nici nationalitatea; noi credemu tare cá ei au fostu romani, de aceea si numeramu intre martirii nostri. Trad.

**) Care d'in duoe? Gilgu in Dobác'a, séu Gilg'a in Solnocu int.? Red.

Gaura (in distr. Cetatei de Pétra), Noembre 1849 (d'in Gaura) 3 barbati inpuscati prin insurgenti.

Gerend (rom. Grindu in comit. Turda), 1849 1 barbatu ucisu prin insurgenti.

Februariu 1849 3 barbati inpuscati prin insurg.

Gyalu (rom. Gălau), Noembre 1848 (d'in locu) 1 barbatu ucisu prin insurgenti.

Ianuariu si Iuniu 1849 2 barbati deto.

Gyertyános (rom. Carpenisiu), 1849, de aici de locu 4 barbati deto.

Gyéres-Szt.-Király (rom. Sant-Craiu), Ian. 1849 Campianu Nicolae, 1 barbatu, fu ucisu in urm'a sententiei corpului de venatori d'in Turda.

Duca Ioanu, 1 barbatu, ucisu la sententi'a trib. revolutionariu.

1849 1 barbatu ucisu prin insurgenti.

Lupe Iosifu, Lupe Ionu d'in St. Craiu, 2 barb., la mandatulu contelui Miklos*) fura prinsii, inchisi, apoi ucisi.

Antonu George, 1 barbatu, mai intaiu torturatu prin Aszolo (?) Sándoru, jude de curte la contes'a Béldi, in urm'a careia mori.

Solatu Gavriila, 1 barbatu, la mandatulu capit. de insurgenti Tarsoly torturatu, apoi puscatu.

Hasdate (care?), 1849 (d'in locu) 25 barbati, 8 femei si 1 pruncu ucisi prin insurgenti.

Hoszufalau (Satulungu in distr. Cet. de Pétra), Noembre 1848 1 barbatu deto.

Hulla (??), 16. Augustu 1849 1 femeia deto.

Indolu, 1849 Ioanu Cadariu (d'in Indolu) 1 barbatu deto.

Cacova, 1849 Bica Todoru, Carsa Germanu, Bica Toma, Oanu Irimie, Florea Filipu, Suci Todoru, Gherasimu Mitru, Vulca Luca, Vulca Gligoru, Pascu Vasiliu, Morasianu Teodoru, Popa Teodoru, Bica Anastasie, Miana Oan'a, Morasianu Pelagia, Gerasimu Simeonu, Dondosu Angelin'a, Sosu Angelin'a, Bica Susan'a, Popa Varvór'a, Vnti'a Irimie, Chira Ioanutiu, 12 barbati si 10 femei fura omoriti la mand. lui Pápay Lázár, Dávid Bogdi, Szöllössi János, Nagy Ferentz, Nagy Pista, Nagy Anti, Kópi István, Pápay Lorentz, Szabó István.

Craca (in comit. Solnocu med.), 1849 2 barbati omoriti prin conducatorii de insurgenti fara judecata.

Cara, 1 barbatu ucisu prin insurgenti.

Ketsed**), primavér'a 1849, Ionu Davidu, 1 barbatu, ucisu la mand. lui Ioanu Kászoni.

Aprile 1849 Todoru Orosz, Ioanu Geltranu, Iacobu Bolta, Elisie Manu, 4 barbati deto.

Keró, 1848 (d'in Ormani) 1 barbatu ucisu de insurgenti.

Ketskeháza (in comit. Dobàcci), 1849 (d'in locu) 1 barbatu mori in urm'a torturariloru ce le-au suferitu dela Antrel-Aron, la mandatulu jidanului Pautz Aolzer.

*) Care conte Miklos? Cà connume de conte Miklos nu este, ci numai nume propriu. Red.

**) Care d'in patru comune cu acelaasi nume? Red.

Ketze (Chieti'a), Noembre 1849 1 barbatu ucisu de insurgenti.

Keresztes (Cristisiu in comit. Turdei), 1849 Bolos Sandu, Fauru Ionu, Fauru Mitru, Crisianu Stefanu, Crisianu Ionu, toti d'in Cristisiu, 5 barbati. Acestia fura demicati cá câni, prin rebelli.

Kettősmező (Tetes), 1849 Micle Filimonu, 1 barbatu, ucisu prin jidanulu Aronu.

Popu Toaderu, 1 barbatu, ucisu prin insurgenti.

Kide (in comit. Dob.), 1849 Chiritia Mateiu, Vasilica Rachisianu, Alessandru Iobban, 3 barbati, omoriti prin locuitorii d'in Kide (firsece prin locuitorii unguri. Trad.)

Februariu 1849 1 barbatu ucisu prin insurgenti.

Luc'a Munteanu, 1 barbatu, acesta au peritu in arestu.

Kis-Jenő (in comit. Dob.), 19. Aug. 1849 Onisia Dobocanu, Gligoru Olteanu, Ursu Morasianu, Macarie Craciunu, Coste Morasianu, Toma Morariu, Luca Capanu, 6 barbati si 1 femeia, acestia toti fura omoriti la mandatulu lui Johann Kászoni.

Kis-Nyires (Mestécani, care d'in duoe?), Noembre 1848, Varalui Kis János (?) (d'in Gaur'a), 1 barbatu, prin tribunalulu mltitariu de judecatu si essecutatu la mórte prin fune.

Nemes Gligoru, Costinu Vasilica, Lupu George, Costinu Barbu, Getie Fodoru, Pasta Ióna, Popu Susana, 5 barbati si 2 femei, trucidati sub comand'a lui Katona Miklos.

— Kis-Bánya (Baisióra), 1849 Gârboanu Ionu, 1 barbatu, omoritu prin Bán Pista.

Sant-Craiu (care?), Noembre 1848 10 barbati, 4 femei si 1 pruncu omoriti prin insurgenti.

(Va urma).

Articlu agronomicu.

Gunoiulu si insemnatatea lui.

Nu numai industriarii, dar si economii nostrii rurali au detorinti'a urgente a lucrá d'in tóte poterile materiali si spirituali, pentru a ridicá cultur'a economiei rurali la inaltimea, in care se afla ea la straini. Nu ne cunóscemu interesele cugetandu, cà noi am ajunsu acésta inaltime. Presumptiunea desierta, care la noi tempu indelungatu a figuratu sub numele de patriotismu, trebue inlaturata cu ori-ce pretiu, sfarmata d'in fundamentu, cà-ci asiá cere spiritulu tempului, a carui dévisa este „progressulu.“ Noi avemu se recunóscemu, cà in fórte multe privintie amu ramasu tare inderaptu, se invetiamu dela vecinii, se invetiamu chiaru dela inimicii nostrii. Acést'a regula vechia se póte applica cu dreptu si mai multu la economi'a rurala, care la noi stá pre o trépta fórte de diosu. Nu scie economulu romanu cumu se-si lucre pamentulu, cumu se speculeze, cumu se economiseze, cá cu chieltuieii mai mici se aiba unu venit mai marisioru, si asia se-si póta mai cu inlesnire

acoperi lipsele, care pre di ce merge se totu inmutiescu si'lu innabusiescu. Elu lucra si manipuleza dupa usulu stravechiu, in care s'au pomenitu mosii de stramosii sei, cugetandu ca asia e mai bene, pentruca nu cunosce alta metoda corespondietore, n'are neci idea de economi'a rurala rationala; preste totu se afla inca intr'unu gradu de cultura inferioru facia cu celelalte popora civilisate, la cari scientiele in genere si economi'a rurala in specie s'au urcatu la o inaltime, pana la care noi numai cu tempu, favorati de sorte si cu sacrificiuri potemu se ajungemu. „Este tristu intr'adeveru,“ dice Dlu Mihailescu, „a spune, ca scientiele suntu puçinu gustate la noi; ca justamente in acesta directiune ne-amu misicatu pote mai puçinu.“ Inainte dar, fratii romani! scienti'a e poterea; invetiati, lucrati si pastrati, ca-ci la din contra voru pastrá ei altii, era noi o se ne caimu, ceea ce inse va fi cam tardiu. Acumu se ne apropiemu incetisioru de obiectulu propusu, de „gunoiu.“

E un'a fapta constatata, ca plantele ca se se pota desvoltá, au trebuintia de nutrementu intocma ca si celelalte vietuitorie, adeca animalele. Aceste substantie nutritorie necesarie pentru desvoltarea si sustinerea vietiei, plantele le absorbu in partea cea mai mare d'in pamentu, unde nu e destulu numai ca se se afle, dar' se si fia intr'o forma dissolubile, pentruca numai asia se potu assimila, seu cu alte cuvente, numai atunci se potu preface in substantia organica, d'in care se compune corpulu plantei.

Inse precumu unu cosiu d'in care totu scoti, cu tempulu se golesce, intocma se intempla si cu pamentulu roditoriu; aici inca cu incetulu se voru impucina substantiele nutritorie, deca nu vomu portá grije pentru suplinirea loru, si acesta o potemu face prin gunoiera locului. Gunoiulu dupa cumu de comunu e cunoscutu, este conditio sine qua non, ca pamentulu se produca frupte rentabile. Gunoiulu e bas'a agriculturiei, ca-ci neci o economia rurala nu se pote rentá, lipsindu-i acesta pietra fundamentala, a curei valore si insemnatate se urca in acea mesura, in care provisiunile naturali in pamentu se impucineza si populatiunea inmultindu-se, se inmutiescu si lipsele. Asia dar gunoiulu totu-deodata e bas'a la tota agricultur'a, de ore-ce cu ajutoriulu lui potemu exercita influinti'a cea mai mare asupra poterei pamentului si asupra desvoltarei planteloru de cultura, la a caroru productiune fecunda si usiora servesce de midiulocu principale.

Plantele de cultura servescu in parte si ca nutretiu pentru animalele domestice; asia dara gunoiulu ne da celu mai corespondietorin midiulocu spre a produce nu numai cantitati mari de producte vegetali, dar si animalice, cari ambe suntu veniturile de capetenie ale agricultoriului. Prin urmare lipsindu gunoiulu, recoltele voru fi slabe, vitele voru fi ca vai de ele, era de economu va fi si mai reu. Cunoscendusi inse agricultorulu supremulu seu interesu, lasandu lenea la o parte, va griji mai cu conscientia si acu-

ratetia de gunoiu, nu ca pana acumu, adeca cumu a invetiatu dela predecesorii sei, ca-ci cestiunea gunoiului nu este numai pentru densulu forte ponderosa, dar ea are insemnatate mai mare prin aceea, ca gunoiulu e unu midiulocu, prin care productiunea se maresce fara mari chietuieli, asia dar exerciza o influentia nemediulocita asupra pretiului celoru mai neaparate nutrimente, prin urmare asupra buneii seu relei stari a populatiunei. Asia dara prin inmultirea gunoiului marimu numai averea nostra nationala, urcandu mereu fertilitatea (rodirea) pamenturiloru nostre.

Chemi'a ni-a facutu cunoscute nutrimentele planteloru; ea ni-a aratatu, ce ieu plantele d'in pamentu si in ce cantitate; prin urmare sciendu acesta, scimu si ce avemu se facemu, ca pamentulu se-si redobandisca poterea perduta. Nu e multu tempu, voru fi vreo treidieci de ani, de candu economi'a rurale cu ajutoriulu chemiei si a-lu scientieloru naturali a intratu in una epoca noua, a inceputu a se pertracta scientifice, a devenitu o scienti'a. Chemi'a este fundamentulu, pre care se radima partile cele mai esentiale ale intregiei scientie de agricultura, e unu lueferu luminatoriu, ale carui radie strabatu prin tote despartimentele agriculturiei. Ea ni ofere argumentulu celu mai siguru despre partile constitutive ale corpuriloru in quali si quanto; ni demustra pana la evidentia, ca nimica in universu nu se pierde, fara numai 'si schimba form'a; materi'a e eterna si netrecutoria, p. e. lemnulu ardiendu se preface in cenusia si partea cea mai mare in fumu, d'in acesta neci catu e negru sub unghie nu se perde, ci servesce de nutrementu pentru plante. Aceste plante se consuma prin omeni si animale. Dupa decaderea acestora acea materia erasi pote trece intr'o planta etc. etc. Cu unu cuventu, tote materiile disponibili dela facerea lunei neci nu se inmutiescu, neci nu se micisoredia, ci trecu d'intr'unu corpu intr'altulu, neavendu necairea pauza seu odichna.

Asia dar nu ne va prinde mirare, deca intempinamu totu mereu in pamentu, precumu si in plante si animale anumite combinatiuni elementarie, cari au intre sine o asemenare batetore la ochi. Eata ce dice dr. Gruven despre insemnatatea chemiei pentru agricultura:

„Aflase economulu ruralu in campu, pe urm'a aratrului seu a carului cu gunoiu, ocupese elu adi cu semenatulu, mane cu secerisiulu, totu-deauna lumea materiala remane sfer'a activitatei sale; neci odata, pre catu tempu ocupatiunea-i principale va fi producerea planteloru si a animaleloru, nu va scapa d'in catusiele relatiuniloru substantiali. Substanti'a, cu ale carei forme totu-deauna sta in legatura reciproca, are insusiri si legi nestramutabili, dela a caroru cunoscencia depinde, deca cineva pote strabate in folosulu seu secretele fecunde ale vietiei substantialie. Despre tote acestea chemi'a ne da deslusiri. Catu sta de aproape ea de economulu ruralu! E cu

potintia că elu candava se-i stea înainte cu indiferentismu?“

Chemî'a a silitu opiniunile ratacite despre nutrițiunea și compusetiunea planteloru, precumu și despre efectulu gunoiului, a face locu altoru opiniuni basate pre argumente, basate pre esperientia. S'a aflatu firulu ce léga pamentulu, plantele și animalele la olalta, că-ci una fără de alt'a nu potu subsiste, și neci că pôte se fia altu-mentrelea, pentrucă pamentulu dă nutrementu planteloru, acestea servescu de nutrementu pentru animale, cari éra prin escrementele loru, séu prin mortatiuni potu provedé pamentulu, precumu și atmosfer'a cu cele trebuințiöse pentru vegetatiune. Prin acésta credu că am demustratu și probatu cea mai strinsa, mai intima și mai necontestabile legatura între pamentu, plante și animale. Numai provediutu cu o cunoscentia fundamentale despre aceste procese, precumu și despre efectulu și însemnatatea gunoiului, i-au fostu cu potintia economului rurale a urmá înaltei sale misiuni, a-si castigá prin invetiatura și silintia una independentia neastepata; asiá numai a fostu posibilu, că agricultur'a se-si castige o basa científica.

S'a memoratu până acumu mai de multe ori despre mediulócele nutritórie, fără de care neci o planta nu pôte subsiste. En se vedema dar, care suntu și cumu se impartu acelea. Materiele nutritórie ale planteloru se impartu în organice și neorganice séu mineralice. Substanti'a organica (ardietória) se compune d'în Carboniu, Hydrogenu, Oxygenu și Nitrogenu, éra câte odata și Fosforu și Sulfuru (putiósá), éra cele mineralice (cenusi'a) d'în Cali¹⁾, Natronu²⁾, Varu, Magnesi'a³⁾, Feru, Acidu⁴⁾ fosforicu, Acidu sulfuricu (Vitriolu), Acidu silicicu⁵⁾, Cloru⁶⁾ etc.

De și tóte nutrimentele aici enumerate sunt de lipsa, pentrucă plantele se póta prosperá, totusi nu au tóte pentru economi'a rurale unulu și acelasi pretiu. Diferenti'a pretiului obvine de acolo, déca unele substantie se tragu, se scotu d'în pamentu prin plante în cantitati mai mari séu mai mici; mai departe déca se scotu d'intr'unu isvoru (scaturigine), care seca, séu care este nedeseccabile, preste totu, déca se afla în cantitati mai mari séu mai mici, în pamentu séu în atmosfera; în fine déca i-se potu restituí pamentului mai cu puține séu cu mai mari chieltuicli. Natronu nu are pretiu mare pentru economulu de campu, d'în cauza că adese pamentulu contine destulu, și afara de acésta se pare că plantele s'aru potea desvoltá și fără de elu; d'în Cali inse absorbu plantele fórte multu, și se afla puçinu în pamentu; afara de acésta numai cu greutate și spese i-se pôte restituí. Tocma asiá este și cu acrímea (acidulu) fosforica.

1) Acea parte a cenusiei, care face lesi'a lunecósá.

2) O parte întregitória d'în sarea comuna.

3) Seména cu varulu.

4) Se afla multu în óse.

5) Partea cea mai mare a nisipului.

6) Clorulu și Natronulu compunu sarea comuna.

Prin urmăre Cali și acríl'a fostorica au pentru economu unu pretiu cu multu mai mare decâtu natronulu, ferulu și carboniulu, care acestu d'în urma e nedeseccabile. Considerandu aceste înpregiurari, venim la acea conclúsiune, că Cali, acrímea fosforica, nitrogenulu, varulu și acrímea sulfurica aci puse dupa însemnatatea loru, suntu cele mai pretiöse pentru noi; de acestea trebuie se avemu grijea cea mai mare, se i-le restituimú meru pamentului, mai virtosu cele trei d'întaiu. Nutrimentele mineralice au unu pretiu mai mare că cele organice, că-ci și nerestituindule pre acestea d'în urma, esistinti'a plantei celu puçinu nu vine în periculu, de și în casurile cele mai multe recoltele voru fi slabe. Lipsindu inse în pamentu mediulócele nutritórie mineralice, nu se va face (mai) nimica. Am disu că fără mediulócele nutritórie anorganice (mineralice) nu va cresce nimica, pre candu și déca lipsescu d'în pamentu cele organice, totusi vomu aduná ceva; acésta pentru aceea, că plantele detragu d'în atmosfera nutrimente organice, care suntu: amonulu, acidulu nitricu, acidulu carbonicu, (de acesta se afla aci fórte multu), apa. De aici vedemú dara, că pamentulu și atmosfer'a suntu isvórele, d'în cari plantele absorbu materialulu necessariu pentru construirea organismului loru.

Pentru a ni face o idea chiara despre gunoiu în genere, precumu și despre feluritele i soiuri în specie, se receru cunoscentie profunde despre viéti'a planteloru și animaleloru, precumu și despre schimbările produse în pamentu prin cultur'a vegetaleloru și despre descompunerea (putredirea) substantiei organice. Cestiunea gunoiului nu e asiá usióra precumu se pare, ci este o thema fórte grea, ba potemu díce, cea mai grea d'în tóte cu câte are de a face economulu de campu. Am auditu nu odata vaietanduse câte unu economu de campu, că a caratu atâtea și atâtea cara de gunoiu; și totusi au adunatu frupte puține fatia cu vecinulu seu, care n'a dusu neci unu caru. Acésta confrate vine de acolo, că lasi gunoiulu ani întregi prada toturoru venturiloru, arsítiei sórelui și ploiloru. N'ai observatu, că ploia se scurge dela tine d'în curte că negrel'a, că-ci a suptu d'în gunoiu ce a fostu mai bunu; vedi aci se ducú fruptele tale. Apoi dara nu te plange și nu te mirá, că ai avutu recolte slabe. Nu e destulu cu atáta, ci multi facu parau, pentrucă pisielaulu se se póta scurge mai curendu și se nu li faca atáta incomoditate. Acésta procederea fratiloru e unu pecatu mare, care'lu comiteti nu numai facia cu voi, dar și facia cu tíer'a, dupa cumu amú vediutu mai susu, că-ci pisielaulu e mai pretiosu că balegile, dupa cumu vomu vedea mai la vale.

S'a memoratu mai susu, că plantele suntu compuse d'în materii deardietórie și nedoardietórie (organice și mineralice). D'în acestea dar se construéza trupulu plantei, d'în care cauza și póta nnumele de mediulóce nutritórie, cari tóte în form'a în care le absorbu plantele, se tienu de imperati'a mineralic-

loru; cele aeriforme (organice) mai alesu acrélla carbonica se suge d'in atmosfera prin frundie, éra cele ce se afla in pamentu, prin radecini, cumu se intempla si cu cele mineralice (cenusia).

Conditionile pentru desvoltarea planteloru prin aceea, cà mediulóce nutritórie suntu destule in form'a receruta, nu suntu inca implinite, de óre-ce aci mai au influintia si alte impregiurari, precumu: umedial'a, caldur'a, lumin'a, aerulu; asiá dar numai cooperandu tóte conditionile acestea imprumutatu, va fi siguru efectulu mediulóceloru nutritórie. Pre candu d. e. intr'unu locu efectulu unui mediulocu gunoitoriu este escelente, pre atunci intr'alta parte nu se face mai nimica, d'in cauza cà aici lipsescu un'a séu mai multe conditioni d'in cele mai susu insirate.

In feliuritele pamenturi se afla pre langa mediulócele nutritórie de plante. si alte substantie, de cari plantele n'au trebuintia, si neci cà si-le insusiescu, dupa cumu s'a si constatat prin numeróse incercari si experimente (Versuche). Acestea dar ni-au aratatu, cà plantele suntu camu gingasie, ele nu iau totu ce afla in pamentu, ci numai materiile ce li suntu de trebuintia; si acesta e cursulu naturalu, aflese ele apoi sub ori-ce clima si in ori-care pamentu, nu absorbu ceea ce nu li trebue, séu ce le póte fi stricatiósu. Nu observamu noi acésta si la animale? Analis'a chemica a planteloru ni-a aratatu, cà pamentulu suferu prin recolte o turburare in privinti'a compusetiunei sale, in privinti'a puterii sale. De sine se intielege, cà unu locu espusu la mai multe turburari de feliulu acesta, trebue neaparatu se'si perda conditionile recerute pentru crescerea rentabila a planteloru; n'avemu inse cauza d'in contra a ne teme, cà óre candu in atmosfera voru secá isvórele de nutrementu, fiindu-cà acésta nu permite schimbarea materiei.

(Va urma.)

Bibliografia bisericésca,

BISERIC'A ROMANA,

foia religiósamoralá. Proprietariu: preotulu Grigorie Musceleanu.

Acésta foia se publica, de si cu mari intrecumari, in anulu alu VI-lea, si ese una-data pe septemana, duminec'a. Tipariulu lui C. A. Rosetti, in Bucuresci, strad'a Colti'a Nr. 42. Pretiulu 12 lei n. pe 1 anu. Abonamentele se facu prin posta, de-a dreptulu la redactiunea foiei, Bucuresci in Curtea bisericéi Radu-Voda.

Estempu au esitu pàna acumu 6 Nri d'in acésta fóia.

Cu càtu productele litteraturei eclesiastice suntu mai rare in dílele nóstre, anume la noi romanii, cu atàtu s'ar cuveni cà se le incurgiamu mai multu.

Nr. 6 adeca celu d'in urma alu „Bisericeii romane“ are acestea materii:

Cuventu pentru dio'a invierei Domnulni. — Sufletulu si nemorirea lui. — Respectu la religiune. — Corulu de vergine dela asilulu Elen'a Domn'a.

D'in Nr. 4 recomandamu lectoriloru articlii: Bunurile bisericéi si — Clerulu despretiuitu. Numai in respectulu acestui d'in urma articlu par. Musceleanu se ne conceda una reflesiune collegiala, éra aceea este: Optima causa non satis bene defensa. Starea cea trista si despretiuita a clerulu de miru, séu seculariu, precumu se díce in Europ'a, merita cà in Romania libera se fia relevata cu totulu altu-mentrea. Apoi fiendu-cà noi cunóscemu pe parentele Musceleanu de unu barbatu, care 'si are curagiulu opiniiloru si convictiuniloru sale, nu ne induoimu cà cu alta ocaziune va sci se reinfrunte impertinentia acelu despretiuitu, despre carii ne vorbesce, cu alte argumente si arme, de care póte se aiba la dispositiunea sa ori si câte, bune, agere, salutarie.

Fóia eclesiastica „Speranti'a“ dela Aradu ne veni pàna la Nr. 5. Speramu cà se va sustienea, si dorimu cà se se sustiena.

Despre reapparerea Ambonului dela Oradea mare nu ne aflamu in stare de a incunoscentia pe lectori despre mai multu, decàtu ce diseseram cu alta ocaziune, d'in cauza cà nu ne a venitu neci Nr. I. d'in acelu opu eclesiasticu.

Aici in Brasiovu s'a publicatu la I. Gött et fiu Henricu si tomulu II. d'in

Schriftsteller-Lexicon,

oder biographisch-literärische Denkblätter der Siebenbürger Deutschen, von Joseph Trausch, k. Finanzrath in Pension, Ritter des k. k. Franz-Josef-Ordens etc. etc. 1870.

Acestu tomu ajunge pàna inclusive la lit. M. 8^o mare, 463 pag. — Recomandamu acésta carte atentiunei eruditiloru nostrii, cu atàtu mai virtosu, cu càtu se scie, cà multi d'in compatriotii sasi s'au ocupatu si cu affaceri litterarie si nationali romanesce.

Dictionariulu

UNGURESCU-ROMANESCU

compusu de Georgie Baritiu, Brasiovu 1869, formatu 8^o mare, 41 cóle, se afla depnsu spre vendiare la librariile din Brasiovu, Sibiiu, Clusiu, Lugosiu, Temisióra, cu pretulu originale fiesu 3 fr. 70 cr. leg. tiépenu cu piele, si 3 fr. 20 cr. v. a. legatu usioru. Anume pentru comitate suntu depuse in Clusiu la librariile dloru I. Stein si Lad. Demjén. In Sibiiu la libraria Iulius Spreer.